

Humanum

Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne

Nr 9(2)/2012

ISSN 1898-8431

[s. 89-105]

Jana Gabrielová

Slovakia

Medzinárodné dimenzie ľudských práv a sociálnej práce

The international dimensions of human rights and social work

Keywords: *Council of Europe. European Union. Human rights. International Labour Organization. International Organizations. Social work. United Nations.*

Summary

The academic article deals with the international dimensions of human rights and social work. The author focuses on the most important international organizations (the United Nations, the International Labour Organization, the Council of Europe, the European Union) and their approach to human rights. She also analyses documents which relate to social work.

Úvod

Problematika ľudských práv patrí v súčasnosti medzi diskutované témy. Môžeme na ňu nazerať z rôznych uhlov pohľadov, ktoré sa líšia v závislosti od právnych prameňov, subjektov tvorby práva, od vedných odborov i od prístupov jednotlivých autorov.

Rešpektovanie a dodržiavanie ľudských práv determinuje úroveň demokratizácie spoločnosti. Na zabezpečenie kvalitného a dôstojného života všetkých jej členov je treba,

aby sa spoločnosť zamerala aj na ochranu ľudských práv. Dodržiavanie ľudských práv sa musí realizovať vo všetkých oblastiach života.

Dôraz sa musí klásť na dodržiavanie ľudských práv najmä v pomáhajúcich profesiách, kam zaraďujeme aj sociálnu prácu.

Z medzinárodnej perspektívy sa do oblasti ľudských práv a sociálnej práce premietajú globalizačné tendencie, najmä internacionalizácia.

Internationalizácia ľudských práv je vytváranie medzinárodných organizácií na ochranu ľudských práv a prijímanie medzinárodných dohovorov o ochrane ľudských práv. Je reakciou na spoluzodpovednosť všetkých krajín za prežitie ľudskej civilizácie v čase, keď sa vojny stali celosvetovými a pokrok vedy umožnil nielen ohrozenie života na Zemi, ale aj jej celkovú deštrukciu. Prvé medzinárodné dohovory vznikali ešte v priebehu 19. storočia a týkali sa zavádzania humánnych prvkov do vedenia vojny (napríklad *Ženevská konvencia o zranených vo vojne* z roku 1864).

K zásadnému obratu v medzinárodnoprávnej ochrane ľudských práv došlo po druhej svetovej vojne, kedy sa fragmentárna úprava nahradila komplexnými dokumentmi, a to tak na celosvetovej, ako aj regionálnej úrovni [Orosz, Svák, Balog, 2011].

Na celosvetovej úrovni pôsobí v oblasti ochrany ľudských práv predovšetkým Organizácia Spojených národov a Medzinárodná organizácia práce. Na regionálnej úrovni je ochrana ľudských práv predmetom záujmu najmä Rady Európy a Európskej únie.

Organizácia Spojených národov

Aktivity Organizácie Spojených národov a k nej pridružené medzinárodné organizácie najviac ovplyvnili a ovplyvňujú univerzálny rozmer medzinárodného práva ľudských práv [Jankuv, 2006].

Organizácia Spojených národov vznikla v roku 1945. Jej základným dokumentom bola *Charta Organizácie Spojených národov*. Charta však nepostačovala na komplexnejšiu úpravu ľudských práv, aj keď ich čiastočne obsahuje. Preto po určitých diskusiách Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov prijalo 10. decembra 1948 *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv*.

Všeobecná deklarácia ľudských práv sa skladá z Preambuly a 30 článkov. V Preambule je uvedené, že „ignorovanie a pohrdanie ľudskými právami vedie k barbarickým činom, ktoré urážajú svedomie ľudstva. Vybudovanie sveta, v ktorom sa ľudské bytosti budú tešiť slobode prejavu a vyznania, bolo prehlásené za najvyšší cieľ ľudstva“ [Všeobecná deklarácia, 1948: 1].

Za obzvlášť dôležité považujeme články 22 a 25 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*, ktoré upravujú významné sociálne práva – právo na sociálne zabezpečenie a právo na nevyhnutné sociálne služby.

V článku 22 je uvedené: „Každý človek ako člen spoločnosti má právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby mu boli národným úsilím a medzinárodnou súčinnosťou v súlade s organizáciou a prostriedkami príslušného štátu zabezpečené hospodárske, sociálne a kultúrne práva, nevyhnutné na jeho dôstojnosť a na slobodný rozvoj jeho osobnosti“ [*Všeobecná deklarácia ľudských práv*, 1948: 5].

V článku 25 je uvedené: „Každý má právo na životnú úroveň primeranú zdraviu a blahobytu jeho i jeho rodiny, rátajúc do toho potravu, šatstvo, bývanie, lekársku opateru a nevyhnutné sociálne služby, právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej neschopnosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré vznikli okolnosťami nezávislými od jeho vôle [*Všeobecná deklarácia ľudských práv*, 1948:5-6].

Všeobecná deklarácia ľudských práv bola schválená a ratifikovaná, takže mohla byť uznaná za všeobecne platný medzinárodný dokument, predsa len názory jednotlivých členských štátov na realizáciu jednotlivých práv a slobôd boli rôzne. Prisudzoval sa jej „príliš veľký európsky charakter“, zároveň však nezakotvovala nijaký mechanizmus ako zabezpečiť jej dodržiavanie členskými štátmi.

Organizácia Spojených národov chcela vytvoriť univerzálny systém úpravy ochrany ľudských práv, preto musela prijať podrobnejšie medzinárodné dokumenty v tejto oblasti. Inak by vznikali len regionálne systémy ochrany ľudských práv, ktoré sú ovplyvnené aj právnou kultúrou na jednotlivých kontinentoch. Z týchto dôvodov prijala v roku 1966 Organizácia Spojených národov *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* doplnený dvomi protokolmi *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*. Okrem toho bol prijatý *Opčný protokol o občianskych a politických právach*.

Jednotlivé skupiny ľudských práv sú v rámci Organizácie Spojených národov podrobne upravené v špeciálnych dohovoroch, napríklad *Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy* (1948), *Medzinárodný dohovor o potlačovaní a trestaní zločinov apartheidu* (1973), *Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie* (1965), *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (1979), *Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu* (1984), *Dohovor o právach dieťaťa* (1989) atď.

Dôležitým prelomom v prístupe k právam osôb so zdravotným postihnutím bol *Dohovor Organizácie Spojených národov o právach osôb so zdravotným postihnutím*, ktorý bol prijatý Organizáciou Spojených národov dňa 13. decembra 2006. Cieľom *Dohovoru Organizácie Spojených národov o právach osôb so zdravotným postihnutím* je zabezpečiť, aby ľudia so zdravotným postihnutím požívali ľudské práva a základné slobody na rovnakom základe ako ktokoľvek iný. Poskytuje ochranu pre ľudí so zdravotným postihnutím

na celom svete. Neustanovuje žiadne nové práva, ale skôr zdôrazňuje a konsoliduje ujúce práva a slobody osôb so zdravotným postihnutím a medzinárodné záväzky štátov. Definuje zdravotné postihnutie ako prvok ľudskej rozmanitosti a vyzdvihuje ich príspevkov pre spoločnosť. Obsahuje súhrn všetkých ľudských práv z hľadiska ich uplatňovania ľuďmi so zdravotným postihnutím a na ich prospech ako aj záväzky signatárskych vlád. Podporuje aktívne začleňovanie osôb so zdravotným postihnutím do života spoločnosti [Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006].

V súčasnosti je veľmi diskutovanou témou na pôde Organizácie Spojených národov prijatie *Dohovoru o ochrane ľudských práv starších ľudí*. Organizácie, ktoré sa zameriavajú na ochranu práv starších ľudí, vypracovali publikáciu s názvom „*Strengthening Older People’s Rights: Towards a UN Convention*“. Cieľom publikácie je poukázať na potrebu vzniku *Dohovoru o ochrane ľudských práv starších ľudí*. Dohovor má zabezpečiť, aby starší muži a ženy mohli realizovať svoje práva.

Význam dohovoru spočíva v tom, že by sa systematicky venoval problematike ochrany ľudských práv starších ľudí. Existujú síce regionálne dohovory, ktoré chránia práva starších ľudí, ale nie sú systematické a ucelené. Ako sme už spomenuli, *Všeobecná deklarácia ľudských práv* chráni práva všetkých ľudí a aj mnohé ďalšie dokumenty (*Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach*, *Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach* atď.) sa zameriavajú na ochranu každej osoby bez ohľadu na vek. Avšak táto univerzálna ochrana nie je dostatočná, pretože okrem jedného (*Dohovormigrujúcich pracovníkoch a ich rodinách*) neuznávajú, že veková diskriminácia je zakázaná.

Do rámca dohovorov o ľudských právach prijatých v Organizácii Spojených národov sa rátaajú aj dohovory prijaté v niektorých medzinárodných univerzálnych organizáciách zmluvne pridružených k Organizácii Spojených národov – Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO), Medzinárodná organizácia práce.

Uvedené dokumenty o ľudských právach sa priamo nezmieňujú o sociálnej práci. Upravujú však významné ľudské práva (napríklad právo na sociálne zabezpečenie, právo na rovnakú zákonnú ochranu bez akejkoľvek diskriminácie, právo na rovnaký prístup k verejným službám, právo na nevyhnutné sociálne služby), ktorých poznanie je nevyhnutným predpokladom výkonu sociálnej práce.

Medzinárodná organizácia práce

Významnú úlohu v unifikácii a internacionalizácii práv plní Medzinárodná organizácia práce, ktorá patrí v súčasnej dobe k najdôležitejším a najväčším odborným organizáciám zameriavajúcich sa na ochranu práv a oprávnených záujmov jednotlivcov v sociálnej oblasti.

Táto organizácia bola založená v roku 1919 s cieľom chrániť práva pracujúcich (a to na medzinárodnej úrovni) a dohliadať na určitý stanovený štandard v oblasti pracovných podmienok, bezpečnosti práce a pod. Postupne sa do oblasti pozornosti Medzinárodnej organizácie práce dostala tiež problematika sociálneho zabezpečenia zamestnancov [Koldinská, 2007].

Oblasti činnosti Medzinárodnej organizácie práce sa postupne rozšírili na vzdelávanie a prípravu na povolanie, rekvalifikáciu; politiku zamestnanosti; pracovné vzťahy; pracovné podmienky; manažment a rozvoj; družstvá, sociálnu ochranu; pracovné štatistiky a bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci.

V súčasnej dobe sa Medzinárodná organizácia práce vymedzuje ako „špecializovaná agentúra Organizácie Spojených národov, ktorej cieľom je presadzovanie sociálnej spravodlivosti a medzinárodne uznaných ľudských a pracovných práv“ [*Mission and objectives*, 2012].

Základnými právnymi dokumentmi sú dohovory a odporúčania. Medzinárodná organizácia práce prijala postupne 189 dohovorov, ktoré vyjadrujú svetovú sociálnu a právnu normatívnu základňu pre sociálne práva a určujú minimálne sociálne a právne štandardy [Tkáč, 2010].

Dohovory Medzinárodnej organizácie práce sú multilaterálne medzinárodné zmluvy, označované aj ako pracovné normy Medzinárodnej organizácie práce [*Conventions and Recommendations*, 2012].

V sociálnej sfére má podľa nášho názoru zásadný význam *Dohovor Medzinárodnej organizácie práce o minimálnych normách sociálneho zabezpečenia č. 102 z roku 1952*, ktorý obsahuje celosvetovo dohodnuté minimálne normy vo všetkých odvetviach sociálneho zabezpečenia: liečebná starostlivosť, nemocenské, podpora v nezamestnanosti, starobný dôchodok, dávky pri pracovných úrazoch a chorobách z povolania, rodinné dávky, dávky v materstve, invalidný dôchodok a dávky poskytované pozostalým [*Social Security (Minimum Standards) Convention*, 1952].

Z ďalších dohovoroch spadajúcich do sociálnej oblasti môžeme uviesť napríklad *Dohovor MOP o odškodňovaní pracovníkov pri úrazoch č. 17 (1925)*, *Dohovor MOP o odškodňovaní pracovníkov pri chorobách z povolania č. 18 (1925)*, *Dohovor MOP o povinnom invalidnom poistení osôb zamestnávaných v priemyselných a obchodných podnikoch, v slobodných povolaniach a pracovníkov pracujúcich na objednávku (zmluvní dodávateľia prác) a domáceho služobníctva č. 37 (1933)*, *Dohovor MOP o povinnom invalidnom poistení osôb zamestnávaných v poľnohospodárskych podnikoch č. 38 (1933)*, *Dohovor MOP o povinnom poistení vdov a sirôt po osobách zamestnávaných v priemyselných a obchodných podnikoch, v slobodných povolaniach a po pracovníkoch pracujúcich na objednávku (zmluvní dodávateľia prác) a po domácich služobníctve č. 39 (1933)*, *Dohovor*

MOP o povinnom poistení vdov a sirôt po osobách zamestnávaných v poľnohospodárskych podnikoch č. 40 (1933), Dohovor MOP o invalidných dávkach, o dávkach v starobnom veku a dávkach pozostalým č. 128 (1967), Dohovor MOP o lekárskej starostlivosti a dávkach v chorobe č. 130 (1969), Dohovor MOP o zdravotníckych službách pri práci č. 161 (1985) a Dohovor MOP o dôstojnej práci pre domácich pracovníkov č. 189(2011).

Odporúčania Medzinárodnej organizácie práce sú medzinárodné pracovné normy Medzinárodnej organizácie práce, ktoré majú odporúčajúcu povahu vo vzťahu k členským štátom Medzinárodnej organizácie práce i k iným subjektom [*Conventions and Recommendations*, 2012].

Vo väčšine prípadov príslušné odporúčanie Medzinárodnej organizácie práce dopĺňa príslušný dohovor Medzinárodnej organizácie práce.

Okrem vyššie uvedených aktivít vyvíja Medzinárodná organizácia práce i ďalšiu dôležitú činnosť spočívajúcu v poskytovaní odbornej pomoci a spolupráce v sociálnej oblasti formou vysielania odborníkov, ktorých skúseností môžu byť prospešné pri realizácii legislatívnych úprav, organizovaní odborných stáží a usporiadaní seminárov a kurzov v krajinách, ktoré o tieto formy kooperácie prejavia záujem.

V poslednom období Medzinárodná organizácia práce a Svetová zdravotnícka organizácia v spolupráci s ďalšími agentúrami pripravujú v oblasti sociálneho zabezpečenia nástroj na poskytnutie práva na minimálne sociálne zabezpečenie – *Social Protection Floor Initiative* (Iniciatíva o minimálnej úrovni sociálnej ochrany).

Iniciatíva o minimálnej úrovni sociálnej ochrany je jednou z deviatich iniciatív zameraných na riešenie globálnej krízy.

Minimálna úroveň sociálnej ochrany je koncept globálnej a súdržnej sociálnej politiky, ktorý podporuje národne definované stratégie, chráni minimálnu úroveň prístupu k základným službám a dávkam sociálneho zabezpečenia pre všetkých [*Social Protection Floor Initiative*, 2009].

Minimálna úroveň sociálnej ochrany nedefinuje nové práva, skôr prispieva k realizácii ľudského práva na sociálne zabezpečenie a základné služby v zmysle článkov 22, 25 a 26 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv (1948)*, rovnako tiež podporuje dodržiavanie *Dohovoru Medzinárodnej organizácie práce o minimálnych normách sociálneho zabezpečenia č. 102 z roku 1952*.

Na svojom 100. zasadnutí v júni 2011 Medzinárodná konferencia práce prijala uznesenie v oblasti sociálnej ochrany (sociálneho zabezpečenia), ktoré opätovne potvrdzuje význam sociálneho zabezpečenia ako ľudského práva. Toto uznesenie vyjadruje záväzok vlád, zamestnávateľov a pracovníkov v 183 členských štátoch Medzinárodnej organizácie práce, aby zvýšili svoje úsilie na vybudovanie minimálnej úrovni sociálnej ochrany v

rámci svojich národných stratégií na rozvoj komplexných systémov sociálneho ečenia.

Konferencia upozornila na potrebu nového odporúčania Medzinárodnej organizácie práce ako doplnenie existujúcich medzinárodných štandardov sociálneho zabezpečenia. Taktiež sa dohodlo, že na 101. zasadnutí Medzinárodnej konferencie práce v júni 2012 sa bude diskutovať o návrhu *Odporúčania týkajúceho sa minimálnych úrovni národných sociálnych ochrán* [Towards a Social Protection Floor Recommendation, 2012].

Ak bude toto odporúčanie prijaté, mohlo by byť základným vodidlom pre členské štáty pri implementácii minimálnej úrovni národnej sociálnej ochrany ako prostriedku na zníženie chudoby a podporu udržateľného hospodárskeho a sociálneho rozvoja.

Rada Európy

Rada Európy vznikla v roku 1949. Je to najväčšia a najstaršia európska medzinárodná organizácia, ktorá združuje 47 členských štátov. Jej poslaním je ochrana a podpora ľudských, občianskych, politických, hospodárskych i sociálnych práv, princípy právneho štátu a pluralitnej demokracie [Tkáč, 2010].

Štatút Rady Európy z 5. mája 1949 zriadil dva politické orgány: Výbor ministrov a Parlamentné zhromaždenie. V zmysle čl. 10 Štatútu Rady Európy zaujímajú v rámci jej organizačnej štruktúry a z hľadiska rozsahu svojej pôsobnosti a právomoci, vrátane normotvornej, rozhodujúce postavenie práve uvedené dva orgány, ktorých vzájomné pôsobenie je považované za nevyhnutný predpoklad naplňania základných cieľov Rady Európy. V zásade majú oba orgány spoločnú zodpovednosť za dosahovanie cieľov Rady Európy a ich vzájomná súčinnosť je z tohto dôvodu nevyhnutná [Statute of the Council of Europe, 1949].

Rozhodnutiami Výboru ministrov sú prijímané dohovory Rady Európy, odporúčania pre vlády jednotlivých členských štátov, rezolúcie, deklarácie a pod.

Základným právnym prameňom Rady Európy v oblasti ľudských práv je *Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* (ďalej len „*Európsky dohovor*“) z roku 1950, ktorý vstúpil do platnosti 3. septembra 1953. Z hľadiska katalógu práv sa *Európsky dohovor* výrazne inšpiroval *Všeobecnou deklaráciou ľudských práv* a v období svojho vzniku predstavoval prvý záväzný medzinárodný dokument, ktorý zakotvoval široký okruh občianskych a politických práv. Katalóg ľudských práv zakotvených v dohovore možno rozdeliť do troch veľkých okruhov. Prvú skupinu tvoria práva týkajúce sa ochrany ľudského života a nedotknuteľnosti osobnosti, druhú práva týkajúce sa právneho štátu a tretiu práva týkajúce sa pluralizmu a tolerance v živote spoločnosti.

Podľa nášho názoru v súvislosti s výkonom sociálnej práce môžeme za najdôležitejšie považovať tieto práva zakotvené v *Európskom dohovore*: právo na vzdelanie, právo na

rešpektovanie súkromného a rodinného života, sloboda myslenia, svedomia a ženského presvedčenia a zákaz diskriminácie.

Európska sociálna charta (ďalej len „*Charta*“) bola prijatá v roku 1961. Je katalógom európskych hospodárskych a sociálnych práv, na ktorého príprave sa okrem Rady Európy podieľala aj Medzinárodná organizácia práce. Je základom európskych štandardov v oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. *Charta* platí od roku 1965. Obsahuje okrem práva na primerané sociálne zabezpečenie aj mnoho práv v oblasti pracovnoprávných vzťahov (*Európska sociálna charta*, 1961). Ako prvý medzinárodnoprávny dokument na svete obsahovala *Chartaexpressiss verbis* pojem *sociálna práca* v článku 14.

V dôsledku vývoja, ktorý sa udial od prijatia pôvodného textu *Charty*, bola v roku 1996 prijatá *Revidovaná Európska sociálna charta*. Jej cieľom je zakotviť medzinárodné garancie základných sociálnych a ekonomických práv. Novými právami v revidovanej Charte sú právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením, právo na bývanie, právo na ochranu v prípade výpovede zo zamestnania, právo na ochranu pred sexuálnym obťažovaním na pracovisku a pred ostatnými formami obťažovania, právo pracovníkov s rodinnými záväzkami na rovnaké pracovné príležitosti a rovnaké zaobchádzanie, právo pracovníkov na zastúpenie v podnikoch. Ďalšími zmenami sú posilnenia zásady nediskriminácie, zlepšenie rovností v pohlaví v oblastiach pokrytých zmluvou, lepšia ochrana materstva a sociálnej ochrany matiek, lepšia sociálna, právna a ekonomická ochrana zamestnaných detí a lepšia ochrana jedincov s postihnutím [*Revidovaná Európska sociálna charta*, 1996].

Na výkon sociálnej práce sa vzťahuje najmä článok 14 *Revidovanej Európskej sociálnej charty*, ktorý sa nachádzal už aj v prvej verzii *Európskej sociálnej charty* z roku 1961.

Podľa článku 14 „každý má právo na prospech zo sociálnych služieb“. Na zabezpečenie účinného výkonu *právana sociálne služby* sa zmluvné strany zaväzujú:

a) podporovať alebo organizovať služby použitím *metód sociálnej práce*, ktoré pomáhajú jednotlivcom a skupinám v spoločenstve pri ich rozvoji a prispôbení sociálnemu prostrediu, pričom Pavelová (2011) k týmto metódam priraduje aj komunitnú sociálnu prácu,

b) podporovať účasť jednotlivcov a dobrovoľných alebo iných organizácií pri zriaďovaní alebo udržiavaní takýchto služieb (*Revidovaná Európska sociálna charta*, 1996, s. 9).

V článku 13 „*Právo na sociálnu a lekársku pomoc*“ sa zmluvné štáty zaväzujú „zabezpečiť, aby sa ktorejkoľvek osobe bez dostačujúcich finančných prostriedkov, ktorá nie je schopná si ich zabezpečiť či už vlastným úsilím, alebo z iných zdrojov, najmä dávkami zo systému sociálneho zabezpečenia, poskytla primeraná pomoc a v prípade choroby nevyhnutná starostlivosť, ktorú si jej stav vyžaduje“ [*Revidovaná Európska sociálna charta*, 1996: 9].

V rámci sociálneho zabezpečenia prijala Rada Európy tiež *Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia* (1964), ktorý bol revidovaný v roku 1990. Cieľom zákonníka je podporiť rozvoj sociálneho zabezpečenia vo všetkých členských štátoch Rady Európy tak, aby sa postupne pozdvihlo na čo najvyššiu úroveň.

Zákonník ustanovuje súbor noriem, ktoré sa zmluvné strany zaväzujú začleniť do svojich systémov sociálneho zabezpečenia. Zákonník vymedzuje normy, ktoré sa vzťahujú na pokrytie sociálneho zabezpečenia, a ustanovuje minimálnu úroveň ochrany, ktorú musia účastnícke strany zabezpečiť v oblastiach, ako je lekárska starostlivosť, nemocenské dávky, dávky v nezamestnanosti, dávky v starobe, dávky pri pracovných úrazoch, rodinné dávky, dávky v materstve, invalidné dávky, pozostalostné dávky atď. [*European Code of Social Security (Revised)*,1990].

V súvislosti s našou témou považujeme za dôležité spomenúť *Odporúčanie týkajúce sa sociálnych pracovníkov*, ktoré prijal Výbor ministrov v roku 2001. Odporúčanie zdôrazňuje význam ľudských práv pre sociálnu prácu: „Ľudské práva a slobody musia byť rešpektované a je potrebné brať do úvahy zložité vplyvy na ľudské správanie, vrátane sociálnych, ekonomických a psychologických faktorov a náboženských a kultúrnych tradícií“ [*Recommendation on social worker*, 2001: 4].

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo v rámci svojej činnosti veľké množstvo odporúčaní v rôznych oblastiach. Odporúčania upravujúce ochranu práv či postavenie určitých skupín v spoločnosti (Rómovia, osoby so zdravotným postihnutím, starší ľudia, utečenci a pod.) majú vplyv aj na výkon sociálnej práce. Ako príklad môžeme uviesť odporúčania v oblasti práv príslušníkov menšín, ako je napríklad *Odporúčanie 1623 (2003) o právach národnostných menšín*. Ďalej sú to odporúčania venujúce sa rómskej problematike, napríklad *Odporúčanie 1203 (1993) o Rómoch v Európe*, či odporúčanie s názvom *Právne postavenie Rómov v Európe*.

I napriek tomu, že jediným súdne vymáhateľným dokumentom medzinárodného práva v sociálnej oblasti je *Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, môžeme povedať, že prítomnosť všetkých vyššie uvedených katalógov ľudských práv, má obrovský morálny a kultúrny význam pre celú spoločnosť.

Z vyššie uvedených dokumentov je sociálna práca vyjadrená *expressis verbis* v Európskej sociálnej charte (1961), v *Revidovanej Európskej sociálnej charte* (1996) a v *Odporúčaní týkajúcom sa sociálnych pracovníkov* (2001).

Európska únia

Európska únia je spoločenstvom 27 členských štátov, spojených na základe kultúrneho, náboženského a humanistického dedičstva Európy [Tkáč, 2010].

V zakladajúcich dokumentoch Európskych spoločenstiev z 50. rokov 20. storočia, v Zmluve o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (*Parížska zmluva*) z roku 1951 a Zmluve o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Zmluve o EUROTOM (Rímske zmluvy) z roku 1957 sa o ľudských právach nepíše a to ani v preambulách. Pritom už pred podpisom zakladajúcich zmlúv troch európskych spoločenstiev došlo k podpisu *Všeobecnej deklarácie ľudských práv Organizácie Spojených národov Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* [Smekal, 2009].

Podľa Craiga a De Búrca (2008) boli európske spoločenstvá založené primárne pre ekonomickú spoluprácu a pri uzatváraní zmlúv sa neuvažovalo, že by sa Spoločenstvá mohli zaoberať aj problematikou ľudských práv.

V rámci práva Európskej únie nedochádza k členeniu práv podľa generácií, ale skôr môžeme práva klasifikovať na základné, ktoré začal uznávať ako súčasť všeobecných právnych princípov Súdny dvor a sú vyjadrené v *Charte základných práv Európskej únie*; na komunitárne, ktoré vyplývajú pre jednotlivcov z existencie nadnárodnej entity, s okruhom ktorej činnosti sú primárne spojené (teda práva spojené predovšetkým s výkonom ekonomickej činnosti); (Ide o zákaz diskriminácie, slobody pohybu a s nimi súvisiacimi sociálnymi právami, rovnosť miezd podľa pohlavia a ochranu pracovného a obchodného tajomstva [Grygar, 2001]). a občianske práva, ktoré sú upravené v článkoch 20 až 24 *Zmluvy o fungovaní Európskej únie* [Smekal, 2009].

V Európskej únii je regulácia ľudských práv vymedzená v týchto prameňoch: primárne právo, sekundárne právo, konštantná judikatúra Európskeho súdneho dvora v oblasti doktríny základných práv a všeobecných právnych zásad a akty *siu generis* [Šišková, 2008].

Primárne pramene práva Európskej únie sú tvorené zakladajúcimi zmluvami Európskeho spoločenstva/Európskej únie a aktmi, ktoré ich revidujú a pozmeňujú (*Zmluva z Nice, Lisabonská zmluva*).

Lisabonská zmluva bola podpísaná 13. decembra 2007 a do platnosti vstúpila 1. decembra 2009. Vo svojej prvej časti mení *Lisabonská zmluva Zmluvu o Európskej únii* a to tak, že už v jej Preambule dopĺňa nový bod, ktorý znie: „čerpajúc inšpiráciu z kultúrneho, náboženského a humanistického dedičstva Európy, z ktorého sa vyvinuli univerzálne hodnoty nezrušiteľných a nescudziteľných práv ľudskej bytosti, slobody, demokracie, rovnosti a právneho štátu.“ Do všeobecných ustanovení upravujúcich základy Európskej únie je pridaný nový čl. 1a, podľa ktorého je Únia založená na hodnotách úcty k

ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania týchto práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám [Lisabonská zmluva, 2007: 12].

Aktom primárneho práva sa po nadobudnutí právnej účinnosti Lisabonskej zmluvy stala aj *Charta základných práv Európskej únie* (prijatá Európskym parlamentom, Radou a Komisiou počas medzivládnej konferencie v Nice dňa 7. decembra 2000). *Charta základných práv Európskej únie* obsahuje viacero kapitol o ľudských právach, ktoré by sme mohli aplikovať na oblasť sociálnej práce.

Prvá kapitola s názvom „Dôstojnosť“ sa zameriava na osobné práva jednotlivcov, chráni neodňateľné a nescudziteľné práva spojené so samotnou osobnosťou človeka ako ľudskej bytosti: právo na ľudskú dôstojnosť, právo na život, právo na rešpektovanie telesnej a duševnej nedotknuteľnosti a zákaz mučenia a neludzského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu.

Z druhej kapitoly „Slobody“ sú pre oblasť sociálnej práce zaujímavé najmä tieto práva: právo na ochranu osobných údajov, sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania, právo na informácie a právo na vzdelanie.

V rámci tretej kapitoly s názvom „Rovnosť“ sa v článku 21 „zakazuje akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“

Ďalšia kapitola „Solidarita“ sa zameriava najmä na ekonomické práva a sociálne práva. Obsahuje práva ako právo na prístup k službám zamestnanosti, právo na zdravotnú starostlivosť a pod. V článku 34 je uvedené, že „Únia uznáva a rešpektuje právo na dávky sociálneho zabezpečenia a sociálne služby, ktorými sa zabezpečuje ochrana v prípade materstva, choroby, pracovných úrazov, závislosti alebo vysokého veku, ako aj v prípade straty zamestnania. S cieľom bojovať proti sociálnemu vylúčeniu a chudobe Únia uznáva a rešpektuje právo na sociálnu pomoc a pomoc pri bývaní s cieľom zabezpečiť dôstojnú existenciu všetkých osôb, ktoré nemajú dostatok prostriedkov“ [*Charta základných práv Európskej únie*, 2000].

Súčasná Európska únia má na základe primárneho práva právomoc konať v priamej súvislosti s ľudskými právami v oblastiach boja proti diskrimináciám, voľného pohybu osôb, v otázkach sociálnych práv a tiež v oblasti azylu a migrácie, ktorá je s ľudskými právami úzko prepojená [Smekal, 2009].

Zo zásad a cieľov uvedených v zmluvách sú odvodené sekundárne právne predpisy, ktoré zahŕňajú nariadenia, smernice a rozhodnutia (*Decision-making in the European Union*).

Tieto akty vystupujú ako prostriedok väčšej špecifikácie a konkretizácie ustanovení primárneho práva v oblasti ľudských práv a zároveň ako nástroj harmonizácie vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov [Šišková, 2001].

Podľa nášho názoru pre sociálnu prácu sú významné tie smernice, ktoré sa zameriavajú na oblasť rodovej rovnosti, rovnakého zaobchádzania a zákazu diskriminácie na základe pohlavia, rasy alebo etnického pôvodu, náboženstva, viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie, na ochranu práv starších ľudí, osôb so zdravotným postihnutím, Rómov a pod.

Konštantná judikatúra Európskeho súdneho dvora tvorí ďalší významný a nezastupiteľný zdroj práva ľudských práv. Zahŕňa nielen všeobecné právne zásady, ale aj formuláciu zásady nadradenosti a priameho účinku, a tiež ďalšie formulácie, ktoré vyplňujú medzery v komunitárnom práve [Jankuv, 2006].

Akty *sui generis* sú tie akty, ktoré nemôžeme jednoznačne zaradiť do vyššie uvedených skupín. Tieto akty sú heterogénne, pretože existujú v nejednotných formách, boli prijaté rôznorodými orgánmi a rozdielnymi postupmi. Avšak všetky tieto akty spája to, že významne ovplyvnili vývoj ľudských práv v rámci Európskej únie [Šišková, 2008].

K aktom *sui generis* patrí predovšetkým *Komunitárna charta základných sociálnych práv pracovníkov Európskeho spoločenstva*. Aj keď táto charta nie je právne záväzná, má právny charakter vyhlásenia, je veľmi významná, pretože obsahuje hlavne princípy, na ktorých sa model pracovného práva a postavenie práce v Európskej únii zakladá. Tieto hlavné princípy zahŕňajú nasledujúce témy: sociálna ochrana, rovnoprávnosť mužov a žien, ochrana zdravia a bezpečnosť v pracovnom prostredí, ochrana mládeže, starší ľudia, osoby so zdravotným postihnutím a pod. [*Charta základných sociálnych práv pracovníkov*, 1989].

Európska únia presadzuje ochranu práv aj v rámci viacerých stratégií, paktov, rámcov a platforiem. Niektoré z týchto dokumentov sa zameriavajú na ochranu ľudských práv jednotlivých cieľových skupín sociálnej práce (napríklad *Európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020: obnovený záväzok vybudovať Európu bez bariér*, *Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného rastu Európa 2020*), iné sa vzťahujú na sociálnu oblasť (napríklad *Dobrovoľný Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb*).

Na ochranu práv osôb so zdravotným postihnutím sa vzťahuje *Európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020: obnovený záväzok vybudovať Európu bez bariér*, ktorá stanovuje rámec pre spojený postup Európskej únie a opatrení na úrovni členských štátov, s cieľom zlepšiť situáciu osôb so zdravotným postihnutím. Jej cieľom je: zaistenie, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli plne využívať výhody občianstva Európskej únie; podpora poskytovania služieb vysokej kvality na úrovni komunity; boj s diskrimináciou na základe zdravotného postihnutia; podpora inkluzívneho a

celoživotného vzdelávania zdravotne postihnutých žiakov a študentov; boj proti chudobe a sociálnej exklúzii, prostredníctvom zaistenia dôstojných životných podmienok; podpora rovnakého prístupu k zdravotným službám; podpora práv osôb so zdravotným postihnutím a pod. [*Európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia*, 2010].

Ďalšou stratégiou, ktorá sa venujeme aj problematike ochrany práv, je *Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného rastu Európa 2020* (ďalej len „stratégia Európa 2020“) je stratégiou Európskej únie, ktorá by mala zabezpečiť vysokú mieru zamestnanosti, produktivity a sociálnej súdržnosti.

Základom stratégie sú tri vzájomne sa dopĺňajúce priority:

- 1) Inteligentný rast – vytvorenie hospodárstva založeného na znalostiach a inovácii,
- 2) Udržateľný rast – podporovanie ekologickejšieho a konkurencieschopnejšieho hospodárstva, ktoré efektívnejšie využíva zdroje,
- 3) Inkluzívny rast – podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť.

Jednou z hlavných iniciatív stratégie je „*Európska platforma na boj proti chudobe*“. Cieľom tejto iniciatívy je zabezpečiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť, zvyšovať povedomie a uznať základné práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu, umožniť im dôstojný život a aktívnu účasť na živote spoločnosti [*Európa 2020*, 2010].

Stratégia Európa 2020 obsahuje „*Integrované usmernenia*“. Tieto usmernenia sú pre členské štáty rámcom pre navrhovanie, vykonávanie a monitorovanie vnútroštátnych politík v kontexte celkovej stratégie Európskej únie.

Integrované usmernenia stratégie Európa 2020 sú tvorené „*Hlavnými smermi hospodárskych politík členských štátov a Únie*“, ktoré boli pripojené k *Odporúčaniu Rady z 13. júla 2010 o hlavných smeroch hospodárskych politík členských štátov a Únie* a „*Usmerneniami pre politiky zamestnanosti členských štátov*“ prijaté *Rozhodnutím Rady z 21. októbra 2010 o usmerneniach pre politiky zamestnanosti členských štátov*.

Vzhľadom na problematiku riešenú v rámci príspevku považujeme za dôležité najmä tieto usmernenia: rozvoj kvalifikovanej pracovnej sily zodpovedajúcej potrebám trhu práce a podpora celoživotného vzdelávania, zlepšovanie kvality a výkonnosti systémov vzdelávania a odbornej prípravy na všetkých úrovniach a zvyšovanie účasti na terciárnom alebo rovnocennom vzdelávaní a podpora sociálneho začlenenia a boj proti chudobe (*Rozhodnutie Rady z 21. októbra 2010 o usmerneniach pre politiky zamestnanosti*, 2010).

V súvislosti s ľudskými právami prijal 18. apríla 2012 Európsky parlament *Uznesenie o výročnej správe o ľudských právach vo svete a o politike Európskej únie v tejto oblasti vrátane dôsledkov pre strategickú politiku Európskej únie v oblasti ľudských práv (2011/2185(INI))*.

V tomto uznesení Európsky parlament zdôrazňuje, že je nutné prijať opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa v čase hospodárskej krízy neoslabili alebo nezmenšili občianske práva a základné slobody. Tiež poukazuje na vzájomné prepojenie medzi extrémnou chudobou a nedostatočne dodržiavanými ľudskými právami a zdôrazňuje potrebu vypracovať súbor zásad o uplatňovaní noriem a kritérií týkajúcich sa ľudských práv v kontexte boja proti extrémnej chudobe; víta politický záväzok Európskej únie podporovať obhajcov ľudských práv, čo je dlhodobá súčasť politiky vonkajších vzťahov Európskej únie v oblasti ľudských práv, a mnohé pozitívne príklady zakročení, súdnych pozorovaní, návštev väznic a ďalšie konkrétne opatrenia prijaté misiami a delegáciami Európskej únie; odsudzuje všetky formy porušovania ľudských práv páchané na ľuďoch diskriminovaných na základe práce a pôvodu a obmedzený prístup k spravodlivosti pre obeť a pod. [*Ľudské práva vo svete a politika Európskej únie v tejto oblasti*, 2012].

Do sociálnej oblasti spadá *Dobrovoľný Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb*, ktorý bol prijatý Výborom pre sociálnu ochranu Európskej únie 6. októbra 2010. Rámec zdôrazňuje základné zásady kvality pre poskytovanie sociálnych služieb. K základným zásadám kvality zaraďuje dostupnosť, prístup, cenová dostupnosť, orientácia na jednotlivca, komplexnosť, nepretržitosť a orientácia na výsledky [*Dobrovoľný Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb*, 2010].

Diskusia o kvalite sociálnych služieb môže pomôcť určiť kvalifikácie, požiadavky na odbornú prípravu a zlepšenie pracovného prostredia, čo prispieva k ďalšiemu rozvoju zdravotníckeho a sociálneho sektora, kam patrí aj sociálna práca.

V uvedených dokumentoch Európskej únie nie je výslovné vyjadrená sociálna práca. Význam dohovorov, chárt, smerníc, nariadení, stratégií a paktov spočíva v tom, že vymedzujú ľudské práva jednotlivcov i skupín, ktoré musia sociálni pracovníci poznať a rešpektovať pri výkone svojej profesie.

Záver

Výkon sociálnej práce sa dotýka základných ľudských práv – ľudská dôstojnosť, právo na rovnaký prístup pre všetkých, právo na seberealizáciu, právo na sociálnu ochranu a pod. Bez rešpektovania a dodržiavania ľudských práv je v súčasnosti výkon sociálnej práce neprijateľný.

Základným predpokladom pre dodržiavanie ľudských práv sociálnymi pracovníkmi je ich poznanie.

Literatúra

- [1] *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* [online]. 2006. [cit. 2012–20–05]. Dostupné na: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
- [2] *Conventions and Recommendations* [online]. 2012. [cit. 2012–05–13]. Dostupné na: <http://www.ilo.org/global/standards/introduction-to-international-labour-standards/conventions-and-recommendations/lang--en/index.htm>
- [3] Craig, P. – De Búrca, G. 2008. *EU Law. Text, Cases and Materials. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1148 p. ISBN 978–0–19–927389–8.*
- [4] *Decision-making in the European Union* [online]. [cit. 2012–05–05]. Dostupné na: http://europa.eu/about-eu/basic-information/decision-making/index_en.htm
- [5] *Dobrovoľný Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb* [online]. 2010. 21 s. [cit. 2012–05–10]. Dostupné na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/sk/10/st16/st16319.sk10.pdf>
- [6] *European Code of Social Security (Revised)* [online]. 1990. 45 p. [cit. 2012–03–30]. Dostupné na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=139&CM=1&CL=ENG>
- [7] *EURÓPA 2020: Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu* [online]. 2010. 36 s. [cit. 2012–05–25]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF>
- [8] *Európska sociálna charta* [online]. 1961. [cit. 2011–06–18]. Dostupné na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/035.htm>
- [9] *Európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia* [online]. 2010. 14 s. [cit. 2012–06–06]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:SK:PDF>
- [10] *Charta základných práv Európskej únie* [online]. 2000. [cit. 2010-09-22]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303SK.01000101.htm>
- [11] *Charta základných sociálnych práv pracovníkov* [online]. [cit. 2010-09-22]. Dostupné na: http://www.europskaunia.sk/charta_socialnych_prav
- [12] Jankuv, J. 2006. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv.* Bratislava: Iura edition, 2006, 358 s. ISBN 80-8078-096-X.
- [13] Koldinská, K. 2007. *Sociální právo.* Praha: C. H. Beck, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7179-620-6.

- [14] *Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie* [online]. 2010. 154 s. [cit. 2012-02-29]. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2010:083:SOM:SK:HTML>
- [15] *Lisabonská zmluva*. In *Úradný vestník Európskej únie*. 2007. C 306. 274 s. ISSN 1725-5236.
- [16] *Ludské práva vo svete a politika Európskej únie v tejto oblasti* [online]. 2012. 34 s. [cit. 2012-06-07]. Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2012/04-18/0126/P7_TA-PROV%282012%290126_SK.pdf
- [17] *Mission and objectives* [online]. 2012. [cit. 2012-03-01]. Dostupné na: <<http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives/lang--en/index.htm>
- [18] Orosz, L. – Svák, J. – Balog, B. 2011. *Základy teórie konštitucionalizmu*. Žilina: EUKÓDEX, s.r.o., 2011. 544 s. ISBN 978-80-89447-54-1.
- [19] Pavelová, L. 2011. Community social work and her models. In *Humanum Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne = Humanum International Social and Humanisti Studies*. ISSN 1898-8431, Vol. 6, no. 1 (2011), p. 155-173.
- [20] *Recommendation Rec(2001)1 of the Committee of Ministers to member states on social workers* [online]. 2001. 5 p. [cit. 2012-03-30]. Dostupné na: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=180283&Site=COE>
- [21] *Revidovaná Európska sociálna charta* [online]. 1996. 33 s. [cit. 2010-06-23]. Dostupné na: <<http://www.coe.int/T/DGHL/Monitoring/SocialCharter/Presentation/ESCRBooklet/Slovak.pdf>
- [22] *Rozhodnutie Rady z 21. októbra 2010 o usmerneniach pre politiky zamestnanosti členských štátov* [online]. 2010. 6 s. [cit. 2012-05-25]. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:308:0046:0051:SK:PDF>
- [23] Smekal, H. 2009. *Lidská práva v Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 288 s. ISBN 978-80-210-5045-7.
- [24] *Social Protection Floor Initiative* [online]. 2009. 61 p. [cit. 2012-05-20]. Dostupné na: <<http://www.ilo.org/gimi/gess/RessShowRessource.do?ressourceId=14603>
- [25] *Social Security (Minimum Standards) Convention* [online]. 1952. [cit. 2012-05-20]. Dostupné na: <<http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>
- [26] *Statute of the Council of Europe*[online]. 1949.[cit. 2010-06-16]. Dostupné na:<<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/001.htm>
- [27] Šišková, N. 2001. *Evropská unijní ochrana lidských práv*. Praha: Linde, a.s. 2001. 217 s. ISBN 80-7201-278-9.

- [28] Šišková, N. 2008. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2. rozšírené a aktualizované vydanie*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008. 255 s. ISBN 978-80-7201-710-2.
- [29] Tkáč, V. 2010. *Sociálna politika a sociálne zabezpečenie*. In Ondrušová, Z. a kol. *Základy sociálnej práce pre pomáhajúce profesie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. ISBN 978-80-89392-21-6. s. 57-81.
- [30] *Towards a Social Protection Floor Recommendation [online]*. 2012. [cit. 2012-05-30]. Dostupné na: <<http://www.social-protection.org/gimi/gess/ShowWiki.do?wid=837>>
- [31] *Všeobecná deklarácia ľudských práv [online]*. 1948. 5 s. [cit. 2010-03-23]. Dostupné na: <http://www.amnesty.sk/article_files/file/UDHRvSVK.pdf>

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č.1/0221/11: *Evaluácia výsledkov procesu resocializácie klientov resocializačných stredísk v podmienkach Slovenskej republiky*